

Dumbledore seregétől a részvételi politikáig

Recenzió Henry Jenkins és munkatársai *By Any Media Necessary* című könyvéről

Mátyus Imre *

* egyetemi tanársegéd, SZTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék

Kulcsszavak

részvételi kultúra
politikai aktivitás
Henry Jenkins
recenzió

participatory culture
political activity
Henry Jenkins
review

Absztrakt

Az elmúlt évek társadalmi mozgalmi és politikai aktivitása egyértelművé tették, hogy az új média eszközöknek kiemelt szerepe van a kortárs társadalmi működésekben. Különösen igaz ez a fiatalok aktivitására, akik számára az új média sokszínű, jól használható eszközkészletet, és új közösségi helyet, új nyilvános szférát is jelent. Esetükben különösen fontos lehet a részvételi kultúra és a politikai aktivitás közötti kapcsolat vizsgálata. Erre vállalkozik Henry Jenkins és kutatótársai könyve.

A By Any Media Necessary (Bármilyen szükséges médiával) egy 6 éves kutatási szakasz lezárása. A szerzők a MacArthur Foundation által támogatott, a média részvételi politikában betöltött szerepét vizsgáló kutatás főbb eredményeit gyűjtötték össze egy kötetben. A Henry Jenkins által vezetett csoport fő vizsgálati területe a közösségi médiumok politikai aktivitásban való felhasználása volt. A kötet tanulmányai elsősorban arra a kérdésre keresik a választ, hogyan használható fel, illetve milyen potenciális lehetőségei vannak az új médianak a fiatal generációk (esetünkben tizen- és huszonevesek) politikai aktivitása terén?

Az elmúlt években világszerte több tanulmánykötet, monográfia és számos tanulmány született, melyek társadalomtudományi szempontokból vizsgálják az új médiumok szerepét a társadalmi mozgalmak, illetve a kollektív politikai cselekvés kapcsán. Jenkinsék jelen kötetének tanulmányai elsősorban az amerikai fiatalok gyakorlataira koncentrálnak egy olyan környezetben, melyben a hagyományos politikai és gazdasági intézményekkel kapcsolatos bizalomvesztés tapasztalható, és a tradicionális médiumok nem képesek maradéktalanul betölteni közvetítő és ellenőrző szerepüket. A szerzők azt hangsúlyozzák, hogy az általuk vizsgált korosztályban nem mondható általánosnak a politikai apátia – sokkal inkább a részvétel, az aktivitás más, számukra jelentékenyebb gyakorlatait részesítik előnyben.

A kötet kulcsfogalmai a részvételi kultúra és részvételi politika, a populáris kultúrára épülő aktív médiahasználat, a transzmédia, és az állampolgári képzelet. A könyvben öt nagyobb esettanulmány, két összefoglaló, a tapasztalatokat áttekintő fejezet, illetve egy, a kérdéseket a tanuláselméleti keretekbe helyező utószó kapott helyet. Az egyes írások ugyan különböző jelenségekre koncentrálnak, nyilvánvaló kapcsolódási pontokat, átfedéseket találunk a tárgyalt jelenségek között. Az esettanulmányok döntően etnográfiai módszerek (interjúk, résztvevő megfigyelés), illetve tartalomelemzés felhasználásával készültek.

A kötet bevezető tanulmánya a legfontosabb fogalmakat, célokat igyekszik áttekinteni. A fejezet szerzője – és a kutatócsoport vezetője – Henry Jenkins az 1990-es évek óta elsősorban a rajongói kultúrák, illetve az új média praxisainak vizsgálata kapcsán született munkáival vált ismertté. Ennek fényében nem meglepő, hogy e kötet is elsősorban a populáris kultúra tartalmainak újrahasznosítása, a médiapraxisok, a tartalmak cirkulációja szemszögéből vizsgálja az amerikai fiatalok politikai aktivitását. Az egyes fejezetek a médiatartalmak kollektív identitásalakításban betöltött szerepét, közös referenciakeretként való felhasználását, a politikai cselekvésekben való aktívabb részvétel iránti igényt és ennek lehetőségeit igyekeznek vázolni. Jenkins kiemeli, hogy más forrásoktól eltérően ők nem egy, vagy néhány kiemelt közösségi szolgáltatás kapcsán próbálják

bemutatni a fiatalok gyakorlatait, hanem a tudatos, aktív médiahasználatot, a transzmédiapraxisokat hangsúlyozzák (erre utal a kötet címválasztása is). Az új média számos platformja kiváló lehetőséget kínál mindazok számára, akik kiszorulnak a hagyományos tömegmédiából, akik valamilyen politikai, gazdasági, vagy társadalmi deficit miatt nem jutnak el máshogyan a nyilvánosság(ok)hoz. A legfontosabb vonal a kötetben mindenképpen az alkotáson, megosztáson, a médiatartalmak cirkulációján alapuló részvételi kultúra, és az ennek praxisait felhasználó részvételi politika kapcsolatának bemutatása.

A könyv második fejezete az Invisible Children¹ példáján keresztül mutatja be azokat a kihívásokat, belső ellentmondásokat, melyekkel az új média aktivizmus szembesül. Az aktivista közösség rendkívül széles körben ismertté vált *Kony 2012* kampányvideója kapcsán számos probléma és kritika vetődött fel. A fejezet szerzője, Sangita Shresthova a részvételi politika kihívásait és lehetőségeit igyekszik számba venni. A közösségi média aktivizmust érő gyakori kritika – amelyek a *Kony 2012* kampánnyal kapcsolatban hatványozottan megjelentek – a „kattivizmus” (*clicktivism*), vagy „lustivizmus” (*slacktivism*)² jelzővel illetik ezeket a figyelem felkeltésére irányuló, de konkrét aktivitást kevésbé hozó törekvéseket. Bár a vádak nem minden esetben állnak meg, a rendkívül népszerű videó relatív sikertelensége kapcsán a szerző számos potenciális problémát sorol fel az új média aktivizmus kapcsán. Fontos többek között, hogy az érthető történetmesélés ne váljon a komplexitás kárára, vagy az aktivizmus nem merüljön ki figyelemfelkeltő, de inkább csak szórakoztató tartalmak létrehozásában, melyek ugyan jól terjednek az individuumok hálózataiban, de bevésődésük, hatásuk korlátozott. Az Invisible Children esetében jól érzékelhető problémát jelentett az is, hogy a kampány kezdeti sikere miatt megnövekedett érdeklődést, a nagy számú, potenciális aktivista áradatát a kezdeményezés nem tudta érdemben kezelni, felhasználni, koordinálni, és nem volt képes rugalmasabb részvételi struktúrákat kialakítani. Az egyszerre felülről és alulról szerveződő mozgalom vezetése komoly kihívást jelentett, és belső átalakulásokhoz vezetett a csoportban számára.

Neta Kligler-Vilenchik a kötet harmadik fejezetében három olyan kezdeményezést mutat be, melyek mind a populáris kultúra tartalomvilágait, illetve ízlésközösségeit használják fel társadalmi célok elérésére. A Harry Potter Alliance (Harry Potter Szövetség) a sikerkönyvek rajongóit tömörítő nonprofit szervezet, mely különböző társadalmi célokért (pl. olvasás népszerűsítése, egyenjogúság szélesítése) száll síkra a rajongói kultúrában meglévő közös tudás referenciakeretként való felhasználásával. Előbbi szervezet alapítóinak kezdeményezése az Imagine Better mozgalom, mely a Harry Potter univerzumán túl, más tartalomvilágok (pl. Éhezők viadala, Star Wars) rajongóit célozza meg a populáris kultúrából vett üzeneteivel. A Nerdfighters mozgalom egy tartalmi szempontból sokszínűbb, lazább, ugyanakkor szélesebb társadalmi réteget elérő közösség, mely szintén a társadalmi problémák

csökkentésére törekvő fiatalokat fogja össze. Bár a hivatkozási keretek eltérőek, minden esetben az a tapasztalat, hogy ezek az aktivista közösségek a populáris tartalmak mintáit, elemeit, retorikáját felhasználva, a képzeletbeli világokat allegóriaként alkalmazva lehetőséget adnak a fiataloknak arra, hogy megértsenek, és megfoghatóvá, megváltoztathatóvá tegyenek valós társadalmi problémákat, és a közös tudás, a közös cselekvés által közösségi élményeket is szerezzenek. A rajongói aktivizmus – emeli ki Kligler-Vilenchik – nemi és faji téren torzít, hiszen a fogyasztási preferenciák és lehetőségek eleve befolyásolják, hogy egyes tartalmakhoz kik férnek hozzá, kik válnak aktív rajongókká, kiknek a perspektívája érvényesül a közösségekben.

A kötet negyedik fejezetében a fiatal amerikai muszlimok önkifejezésének, és nyilvánosságban való megjelenésének kérdései kerülnek terítékre. Sangita Shresthova azt mutatja meg, hogy a 9/11 eseményei miatt nyílt ellenszenvvel körülvett amerikai muszlim fiatalok hogyan próbálnak ellenállni, és reagálni a köztudatban megjelenő negatív sztereotípiákra. Az utóbbi több mint másfél évtizedből a szerző két fontosabb tendenciát emel ki a muszlim identitás kapcsán: egyrészt a hagyományos vallási intézményekkel szembeni bizalom és érdeklődés hanyatlását, másrészt a „kötőjeles identitások” – amerika ÉS muszlim – szerepnövekedését. A muszlim identitás megélésének, a közösséghez való tartozás megtapasztalásának új helyei a közösségi oldalak lesznek, és az új média eszközei kínálnak lehetőséget a fiatalok számára, hogy megalkossák, elmondják, megvitassák saját kulturális identitásukat. Szintén az új média biztosít lehetőséget számukra a sztereotípiáktól eltérő megjelenésre, a szélesebb társadalmi nyilvánosságokhoz való eljutásra, a védekezésre. Shresthova komoly szerepet tulajdonít a terrorfenyegetettség miatti megfigyelésekből származó, folyamatos frusztráció megtapasztalásának, mely a médiapraxisokban hol hallgatással, hol humorral oldódik fel.

A könyv ötödik fejezete az előzőhöz szorosabban kapcsolódó problémakört, az illegális bevándorlók problémáját állítja középpontba. A többször szenátus elé vitt, de máig el nem fogadott DREAM Act³ törvénytervezetével kapcsolatos fiatal aktivisták vallomásvideói állnak Liana Gamber-Thompson és Arely M. Zimmerman írásának középpontjában. A DREAMer mozgalom kapcsán a szerzőpár elsősorban arra fókuszál, hogyan segít a mozgalmi identitás kialakításában és megerősítésében az online *coming out*⁴ videók használata? Az LMBTQ mozgalomtól átvett fogalommal illetett vallomásvideók – melyekben a megjelenő 18 és 24 év közöttiek nyilvánosan felvállalják, hogy letelepedési engedély nélkül tartózkodnak az Egyesült Államokban – többfajta szerepet játszanak a mozgalomban. Amellett, hogy természetesen az egyén mentális egészségéhez járulnak hozzá, a kollektív érzelmek, tapasztalatok elérhető archívumává állnak össze, kiaknázzák a kollektív identitás erejét a támogató közösségek kialakítására, illetve segítenek az aktivitás, illetve

kollektív cselekvés más formáiba való bevonódásban is. A videóknban performált, delkarált „dokumentálatlan identitás” egyszerre hatalommal is felruházta, és egy korábban láthatatlan tapasztalat-közösség részévé is teszi az egyént.

A kötet utolsó esettanulmányában Liana Gamber-Thompson az új amerikai libertarianizmusról, és a hagyományos politikai intézményrendszer kríziséről ír. A Student Liberty Movement működésének vizsgálata, illetve a kapcsolódó médiatartalmak, a tagokkal készült interjúk alapján a szerző a részvételi kultúra, és a részvételi politika fontosságára hívja fel a figyelmet. Az új média nem csak szerveződés, információáramlás, vagy önreprezentáció szempontjából fontos a libertarianizmus „második (új) hullámának”, hanem annak oktató kapacitása is lényegessé vált. Gamber-Thompson szerint a fiatal generációk kiábrándultsága a hagyományos, választásra összpontosuló politika intézményeivel szemben új politikai generációt szült, amely sokkal erősebben támaszkodik a kortárs kultúrára, a mozgalomban való aktív részvételre, a pártállástól független(ebb) társadalmi célok szerepére. Ugyanakkor az új libertariánus generáció sem tud (és gazdasági szempontokat figyelembe véve, nem is akar) elszakadni a hagyományos intézményektől és politikai elittől.

A hetedik fejezet, melyet Henry Jenkins és Sangita Shresthova jegyeznek, voltaképpen a korábban elhangzottak összefoglalása, felidézése. A kulcs mondanivaló kiemelése, és néhány új példa bemutatása mellett a szerzők arra is felhívják a figyelmet, hogy a kötelességtudó állampolgár szerepe eltűnőben van – helyette azonban jól artikulált közös érdekek mentén szerveződő, aktív felhasználói közösségeket találunk. A politikára már nem úgy érdemes gondolni, mint különleges eseményre (pl. választás), inkább egy szélesebb életstílus részeként, ami integrálódik a fiatalok mindennapos társadalmi és kulturális életébe. Kevésbé párt, vagy politikai irányzat, sokkal inkább ügy-, vagy projektközpontú politikafelfogás jelenik meg Jenkinsék írásában. Szintén fontos megjegyezni, hogy bár a kötet a média szerepére koncentrálna, a szerzők tudatában vannak annak, hogy a figyelemfelkeltés, a benyomáskeltés, a tartalmak keretezése, a mobilizáló potenciál, vagy a kollektív identitásformálás határain túl a valós, fizikai cselekvések továbbra is jelentősek. A média nem helyettesíti, hanem kiegészíti ezeket – a „kattivizmus/lustivizmus” kritikája nem tartható maradéktalanul igaznak.

A kötetet Elisabeth Soep utószava zárja, mely az eddigi tapasztalatokat nyitja meg egy gyakorlatiasabb felhasználás felé. A szerző maga is publikált egy könyvet 2014-ben a részvételi politikáról, itt azonban elsősorban azt kívánja bemutatni, hogyan használhatók az eddig ismert tanulásméleti keretek a részvételi politika pontosabb értelmezésére, illetve milyen hatása lehet a könyvben foglaltaknak a tanulás és tanítás mindennapi gyakorlatára? A szerző természetesen összekapcsolja saját tapasztalatait az esettanulmányokkal, illetve a kötet kulcsszavaival, és kiemeli, hogy az új médiapraxisok gyakorlati

felhasználása segíthet a tudatos, politikailag aktív állampolgárok új generációjának kinevelésében. Mind a gyakorlati közösségek, mind a hálózatos (konnektív) tanulás szerző által említett keretei a közösségben való részvételre, a konkrét alkotások létrehozására helyezik a hangsúlyt.

Jenkins és szerzőtársai esettanulmányok olyan sorát állították össze, melyek jól mutatják az új média szerepét, és potenciális lehetőségeit egy új nyilvánosság, egy társadalmi kérdésekben tudatosabb, ugyanakkor a hagyományos politikai intézményrendszerrel szemben szkeptikus ifjúság számára. S bár a könyv összességében hasznos és inspiratív, két alapvető szempontot nem szabad elfelejtenünk. Egyrészt, a kötet tanulmányai csak és kizárólag az Amerikai Egyesült Államok fiatalságára (nagyjából a 15 és 28 év közötti tartományra) koncentrálnak, ennél fogva az eredmények nem általánosíthatók nemzetközi szinten. Természetesen az általánosításnak a vizsgálati módszerek (zömében interjúk, megfigyelések) kvalitatív jellege is gátat szab. Másrészt, fontos hangsúlyozni, hogy a kötet – a kutatók szakmai beágyazottságából fakadóan, vállaltan – elsősorban a médiapraxisokra, nem pedig a fizikai aktivitásokra koncentrálna. Jenkins és kutatótársai mintákat, trendeket, potenciális lehetőségeket kívántak feltárni az új média politikai felhasználása kapcsán olyan területeken, melyek az általuk vizsgált fiatalok közösségei számára jelentékenynek tűntek. Ennél fogva kár lenne számon kérni rajtuk, hogy miért nem szólnak az Arab tavasz, vagy az Occupy mozgalom eseményeiről.

A kötet cikkei részletesen, és mélyen elemzik a felvetett témákat, és bár az egyes fejezetek rendszeresen reflektálnak a könyv más fejezeteire, külön-külön is felhasználhatók. Bár a szöveg gördülékenyen, érthetően fogalmazott, kevésbé széles közönségnek szól – elsősorban a médiatudomány és a politikatudomány művelői, hallgatói számára lehet hasznos olvasmány. Felsőoktatási forrásként, hivatkozási alapként mindenképpen jó szolgálatot tehet és érdemben bővíti a kortárs média társadalmi szerepéről szóló tudást.

BIBLIOGRÁFIAI ADATOK

Jenkins, Henry, Sangita Shresthova, Liana Gamber-Thompson, Neta Kliger-Vilenchik, és Arely M. Zimmerman (2016): *By Any Media Possible. The New Youth Activism*. New York: New York University Press. 352 oldal, 19.51 USD

JEGYZETEK

¹ Az Invisible Children egy san diegoi központú emberi jogi mozgalom, mely 2012. márciusában tette közzé *Kony 2012* című videóját az interneten. A 30 perces film célja az volt, hogy széles körben felhívja a figyelmet az ugandai gyermekhadzsereget fenntartó (és egyéb kegyetlenségekkel is vádolt) Joseph Konyra. A készítőik Kony hírhedt tételeivel kívánták lehetetlenné tenni számára a rejtőzködést az igazságszolgáltatás elől, és azt remélték, hogy a tömeges támogatás eredményeként a fejlettebb országok politikai lépéseket tesznek az afrikai helyzet javítására. A videót a közzétételt követő egy hétben több mint 100 millióan tekintették meg.

² A „*kattívizmus*” (*clickivism*), illetve „*lustívizmus*” (*slacktivism*) kifejezéseket az új média politikai aktivizmusával kapcsolatos negatív jelzőként használják (lásd például Malcolm Gladwell, vagy Evgeny Morozov ezirányú kritikáit). Az azonos jelentésű nyelvi lelemények arra a jelenségre utalnak, hogy bizonyos online kampányok, aktivitások – pl. aláírásgyűjtés, megosztások gyűjtése – nem hoznak komolyabb változást egy-egy társadalmi probléma szintjén, mindössze a résztvevők önértékelését javítják.

³ A DREAM mozaikszó a Development, Relief, and Education for Alien Minors (Fejlesztési Segély és Oktatás a Fiatalkorú Bevándorlóknak) törvénytervezet címének rövidítése. A 2001 óta több változtatást megélt, részleteiben alkalmazott tervezet lényege az lenne, hogy több lépcsős letelepedési modellel segítené a jó képességű, „*megfelelő erkölcsi karakterű*” bevándorló fiatalokat. A DREAM-ből fakadóan azon fiatal bevándorlók mozgalmát, akik aktívan igyekeznek felhívni a figyelmet az USA deportálási gyakorlatára, és saját jogaik növelése érdekében munkálkodnak, DREAMer-eknek (álmodóknak) nevezik.

⁴ A coming out az LGBTQ mozgalommal, illetve a meleg kultúrával kapcsolatosan elterjedt fogalom. Arra az aktusra vonatkozik, melynek keretében az adott non-normatív szexualitású egyén először vállalja fel mások előtt másságát. Ez egyfajta performatív aktusként is értékelhető. A bemutatott kötetben a coming out ezt, az identitás nyilvános felvállalását, az adott kategóriával való azonosulást hivatott jelezni.

From Dumbledore's Army to Participation Politics. Review of 'By Any Media Necessary' by Henry Jenkins et al.

Imre Mátyus

The social movements and political activity of recent years have made it clear that new media tools play a prominent role in contemporary social activities. This is especially true for young people's activities for whom new media is a multifaceted, well-used toolkit, a new community space and a new public sphere. In their case, the examination of the relationship between participatory culture and political activity can be particularly important. This is the purpose of Henry Jenkins' and his research fellow's book.